

2. Науково-експертне обговорення актуальних проблем удосконалення Конституції України // Право України. – 2009. – № 7. – С. 192-193.
3. Інформаційне повідомлення про Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Конституційний процес в Україні: здобутки та проблеми» // Право України. – 2009. – № 7. – С. 194-197.
4. Авер'янов В.Б. Організація виконавчої влади: необхідність усунення внутрішніх суперечностей / В.Б. Авер'янов // Право України. – 2009. – № 6. – С.30-35.

УДК 342 (477) (075.8)

О. А. Грабильнікова

ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ВИБОРЦІВ

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Розглянуто колективні та індивідуальні форми здійснення виборцями – громадянами України належного їм конституційного права обирати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, брати участь у всеукраїнському і місцевих референдумах.

Ключові слова: права обирати, виборці, вибори, референдуми, колективні форми, індивідуальні форми.

Рассмотрены коллективные и индивидуальные формы осуществления избирателями – гражданами Украины принадлежащего им конституционного права избирать органы государственной власти и органы местного самоуправления, принимать участие во всеукраинском и местных референдумах.

Ключевые слова: право избирать, избиратели, выборы, референдумы, коллективные формы, индивидуальные формы.

The article deals with collective and individual forms of electors - citizens of Ukraine constitutional right to elect government and local government, to take a part in all-Ukrainian and local referendum.

Key words: to elect, electoral, elections, referendum, collective forms, individual forms.

Конституцією України проголошено демократичною та правовою державою. Показником демократизму будь-якого суспільства є вибори, тому втілення в життя цих конституційних положень ставить питання щодо дослідження проблем, пов'язаних із реалізацією виборцями – громадянами України своїх виборчих прав, що є єдиним легітимним способом формування

органів державної влади і місцевого самоврядування шляхом народного волевиявлення. При цьому завдання забезпечення виборчих прав громадян визнається генеральним напрямком розвитку виборчого законодавства [1, с.34]. У цьому контексті слід зазначити, що протягом усіх часів незалежного вітчизняного державотворення на демократичних засадах в Україні йде пошук відповідного стану сучасних суспільних відносин виборчої системи, приділяється увага удосконаленню виборчого законодавства. Але, як свідчить аналіз наукової літератури й чинного виборчого законодавства, у цьому пошуку дослідження конституційного статусу виборців, їх суб'єктивних прав та форм їх реалізації ще не отримали достатньої уваги з боку вітчизняних дослідників виборів та референдумів.

У загальному плані різні аспекти прав виборців знайшли своє відображення у працях вітчизняних учених, присвячених дослідженню форм безпосередньої демократії, виборчого та референдного права. Це такі учені, як В. Ф. Погорілко, М. І. Ставнійчук, В. В. Шаповал, Л. Т. Кривенко, В. М. Кампо, О. В. Марцеляк, А. О. Селіванов, В. Л. Федоренко, Ю. С. Шемшученко та ін. Проте права виборців як правова категорія потребують більш глибокого системного наукового аналізу з метою їх удосконалення як основи конституційного статусу виборців. Постановка цього питання обумовлюється також тим, що права виборців у конституційному та виборчому законодавстві чітко не визначені, а серед учених існують різні підходи стосовно розуміння їх змісту.

Метою даної статті є дослідження колективних та індивідуальних прав виборців і правових форм їх реалізації. Передусім слід звернути увагу на те, що в науковій літературі, чинному виборчому та референдному законодавстві існують різні форми термінологічного виразу виборчих прав виборців: «право обирати», «право бути обраним», «виборче право», «народне волевиявлення», «право голосу», «виборчі права громадян», «основні права виборців», «виборець, виборчі права якого порушено». Наведені терміни свідчать, що вони пов'язуються з різними категоріями

носіїв суб'єктивного конституційного виборчого права – права обирати, якими є народ України, громадяни України, виборці, виборець. Тобто суб'єкти виборчих прав можуть бути як колективними, так і індивідуальними (одноособовими) і свої виборчі права реалізовувати у відповідних передбачених законодавством колективних та індивідуальних формах. Різниця між цими формами полягає в тому, що: за колективною формою реалізації прав виборців ними висловлюється їх колективна воля на різних етапах виборів, а при індивідуальній формі – особиста воля виборця; колективні виборчі права реалізуються виборцями сумісними зусиллями, а індивідуальні – самостійно.

Конституційні основи й зміст суб'єктивного виборчого права громадян України закріплені у ст. 38 Конституції України, яка визначає форми реалізації безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами: право обирати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах.

Право обирати – основоположне суб'єктивне конституційне право виборців, яке визначає функціональну та соціальну сутність виборів. У теорії конституційного права воно називається активним виборчим правом, зміст якого викладено у ст. 70 Конституції України: право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які на день проведення виборів і референдумів досягли вісімнадцяти років і дієздатними.

Колективний характер реалізації виборцями належного їм конституційного права закладено у ст. 5 Конституції України, у якій зазначено, що народ здійснює владу безпосередньо. Вибори є передбаченою Конституцією і законами України формою прямого народовладдя, яка є волевиявленням народу, здійснюваним шляхом таємного голосування щодо формування органів державної влади і місцевого самоврядування. Виходячи з цього вони є важливим інструментом реалізації народного суверенітету і легітимності влади взагалі і конкретно того чи іншого представницького органу в межах його конституційної компетенції, виявом реальної влади

народу, видом установчої влади народу. Безумовно народ України як сукупність громадян України, що беруть участь у виборах, тобто виборців, є колективним суб'єктом виборчого права. З цього приводу відомий вітчизняний конституціоналіст В.Ф. Погорілко, підкреслюючи природній характер суб'єктивного колективного права писав: «виборче право як суб'єктивне право може розглядатись і як природне право народу або територіальних громад, тобто як їхня можливість формувати органи державної влади або органи місцевого самоврядування шляхом голосування – здійснювати державотворення (державне будівництво) або організацію місцевого самоврядування» [1, с.6].

Більш категорично щодо колективного характеру волевиявлення виборців на виборах висловлюється російський учений М. С. Матейкович. За його думкою якого конституційне право громадян обирати в органи державної влади та органи місцевого самоврядування (активне виборче право) може бути реалізоване лише колективно через вираження загальної волі виборчого корпусу, що визначається на основі волевиявлення більшості [2, с. 36].

Не викликає сумніву думка щодо колективного характеру волі народу при визначенні результатів виборів. Але, як видається, суб'єктивне колективне право не обмежується лише волевиявленням більшості виборців за результатами виборів. Ця колективна воля складається з воель кожного виборця, що брав участь у виборах або референдумах, як носія народного суверенітету та первинного й безпосереднього суб'єкта реалізації права обирати, що знайшло своє закріплення у Конституції і виборчих законах України.

Зазначене право реалізується виборцями на певних стадіях виборчого та референдного процесів у порядку й формах, установлених Конституцією і виборчими законами України, а також Законом України «Про Всеукраїнський та місцеві референдуми», де виборець визнається першим та основним суб'єктом виборчого процесу. Це дає підстави дослідникам –

авторам Коментарю Закону України «Про вибори народних депутатів України» стверджувати, що виборець є індивідуальним суб'єктом виборчого процесу. Вони пишуть: «Усіх суб'єктів виборчого процесу можна поділити на індивідуальних і колективних. До індивідуальних можна віднести виборця ... Виборець набуває такого статусу від початку виборчого процесу» [3, с.52]. Такий висновок обумовлюється суто процесуальними межами участі кожного окремого виборця у виборчому процесі під час виборів народних депутатів України, а тому є правильним.

Але за своїм змістом правовий статус виборців є значно ширшим. Так, згідно із п. 7 ст. 2 Закону України «Про вибори народних депутатів України» та відповідними статтями інших виборчих законів громадяни України, які мають право голосу, можуть брати участь у роботі виборчих комісій як їх члени, а також у проведенні передвиборної агітації, здійсненні спостереження за проведенням виборів депутатів та інших заходах у порядку визначеному законами України. Зі змісту цієї норми випливає, що виборці, як індивідуальні суб'єкти виборчого права, мають право входити до складу виборчих комісій, які відповідно до чинного виборчого законодавства є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організувати підготовку й проведення виборів. Тому участь виборця у роботі виборчої комісії, де рішення приймаються колегіально виборцями – її членами, є колективною формою реалізації суб'єктивного права виборців. Що стосується форм участі виборців у проведенні передвиборної агітації, то тут вони мають як колективні, так і індивідуальні права, оскільки виборчі закони містять норми, у яких записано, що передвиборна агітація може здійснюватися у будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції та законам України. Разом з тим виборче й референдне законодавство все ж передбачають правові форми реалізації прав виборців на цій стадії виборчого процесу.

Так, колективними є проведення зборів громадян, зустрічей з виборцями; проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів; проведення

публічних дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій; оприлюднення у засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, аудіо- та відео кліпів; розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів; розміщення друкованих агітаційних матеріалів на носіях зовнішньої реклами. До індивідуальних форм слід віднести право виборців брати участь в обговоренні передвиборних програм партій (блоків), кандидатів на виборчі посади, агітувати за ті чи інші політичні сили, що беруть участь у виборах.

Суб'єктивне право громадян України обирати може реалізовуватися виборцями і через їх виборчі об'єднання – політичні партії та виборчі блоки партій, зареєстрованих для участі у виборах, та місцеві осередки політичних партій. Наявність активного виборчого права (права обирати), зазначає М.І. Хавронюк, означає не тільки право голосу (юридичну можливість обирати), а й право висувати кандидатів на виборні посади, бути їх довіреною особою, агітувати за них тощо [4, с. 192].

Суб'єктивні індивідуальні права виборців передбачені також ст. 10 Закону України « Про Державний реєстр виборців». Передусім ці права є гарантіями забезпечення основного конституційного права виборців – вільно обирати органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Вони передбачають право кожного виборця: подавати свої персональні дані до відповідного відділу ведення Державного реєстру виборців; знати про своє включення (невключення) чи включення (невключення) інших осіб до Державного реєстру виборців; знати про використання своїх персональних даних, зокрема, кому й на яких підставах було надано інформацію про нього; одержувати на безплатній основі у будь-який час від відділу ведення Державного реєстру виборців інформацію у доступній формі про свої персональні дані, унесені до Державного реєстру виборців; звертатися у порядку, установленому законом, до відповідного відділу ведення Державного реєстру виборців з мотивованою заявою щодо неправомірного включення (невключення) до Державного реєстру виборців себе чи інших

осіб, виправлення недостовірних відомостей Державного реєстру виборців щодо себе чи інших осіб; оскаржувати у порядку, установленому законом засобами права й законні інтереси у разі їх порушення при веденні Державного реєстру виборців.

Безумовно, основне конституційне право виборців – право обирати – реалізується індивідуально на вирішальному етапі виборів і референдумів – голосуванні, де волевиявлення окремих виборців – громадян України (індивідуальна форма) концентрується у волевиявленні народу – обрати своїх представників до органів влади й наділити їх мандатом на здійснення його суверенних прав або прийняти рішення з важливих питань загальнодержавного та місцевого значення (колективна форма).

На доктринальному рівні вченими відзначається безпосередній зв'язок волевиявлення колективного суб'єкта виборчого права – народу України з волевиявленням виборців як результатами виборів і референдумів. Але на законодавчому рівні цього не спостерігається. Чинне виборче та референдне законодавство не містять норм, які б підкреслювали на цьому завершальному етапі виборчого процесу зв'язок між індивідуальним волевиявленням виборців на виборах і референдумах та волевиявленням народу України. Так, наприклад, народні депутати України свою назву отримують від того, що вони отримали мандат довіри на здійснення влади від народу, яким є корпус виборців, і які власно шляхом голосування обрали їх. На нашу думку, відсутність таких норм є недоліком виборчого законодавства, який принижує конституційний статус виборців як носіїв народного суверенітету.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновків, що виборчі права громадян України – виборців є складною правовою категорією, яка структурно включає в себе дві їх великі групи: колективні та індивідуальні права, які відповідно реалізуються у колективних та індивідуальних формах, передбачених чинним виборчим та референдним законодавством. Колективні форми участі виборців у виборах і референдумах, окрім волевиявлення народу на цих формах безпосередньої демократії, мають організаційно-

правовий, допоміжний характер і покликані забезпечити демократичний характер організації та проведення виборів і референдумів, а індивідуальні форми мають своїм завданням створити умови для реалізації належного кожному виборцю конституційного права обирати. Подальший розвиток вітчизняного виборчого права й виборчого законодавства потребує теоретичного осмислення змісту колективних та індивідуальних прав виборців, правових форм їх реалізації, що сприятиме розвитку й удосконаленню конституційно-правового статусу виборців в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Виборче право України: навч. посіб. / за ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнічук. – К.: Парламентське вид-во, 2003. – 383 с.
2. Матейкович М. С. Субъективные избирательные права граждан в системе прав и свобод личности / М. С. Матейкович // Права человека и гражданина. – Тюмень, 2003. – 286 с.
3. Коментар Закону України «Про вибори народних депутатів України» / за заг. ред. А.І. Мартинюка. – К.: Юридична думка, 2006. – 704 с.
4. Рабинович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина / П. М Рабинович., М. І. Хавронюк: навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.

УДК [342.5:35.08](477)

О. В. Забродіна

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

БЮРОКРАТІЯ ЧИ БЮРОКРАТИЗМ? ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ[©]

У даній статті розглянуто й проаналізовано поняття бюрократії та бюрократизму, їх схожість та відмінності, вплив на формування державного апарату в Україні.

Ключові слова: бюрократизм, бюрократія, суспільство, держава, державний апарат, державна служба, управлінська спільнота, виконавча влада, бюрократична організація.

В данной статье автором рассмотрены и проанализированы понятия бюрократии и бюрократизма, их сходства и отличия, а также влияние на формирование государственного аппарата в Украине.